

2022-yil. 8-son.

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Elektron jurnal

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я ПРЕПОДАВАНИЕ
ЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Электронный журнал

LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING | SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Electronic journal

ISSN 2010-5584

8-son

«Til va adabiyot ta'limi» «Преподавание языка и литературы» «Language and literature teaching»

ilmiy-metodik jurnal / научно-методический журнал

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Baxtiyor Saidov
Dilshod Kenjayev
Nizomiddin Mahmudov
Nargiza Rahmonqulova
Yorqinjon Odilov
Nasirullo Mirkurbanov
Jabbor Eshonqulov
Valijon Qodirov
Baxtiyor Daniyarov
Abdurahim Nosiroy
Tolib Enazarov
To'liqin Saydaliyev
Ravshan Jomonov
Zulxumir Mirzayeva
Qozoqboq Yo'ldoshev
Tajixon Sabitova
Salima Jumayeva
Nilufar Namozova
Qayum Baymirov
Lutfullo Jo'rayev
(bosh muharrir o'rinbosari)

Alijon Safarov (elektron nashr uchun)
Sayyora Halimova (elektron nashr uchun)

Muharrirlar:

Nilufar Namozova
Nigora Uralova
Emma Torosyan
Nargis Bobodjanova

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45, (71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
vab-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

MUNDARIJA

TAHLIL

Gulhoyo Bo'riyeva. O'zbekistonda baholash tizimidagi kamchiliklar.....	2
Klara Busyorova. Imkoniyatlarning qo'sh eshigi.....	3
Abdunazar Jurayev. Bo'lajak gid-tarjimonlarga lug'atni o'qitishda korporadan foydalanishning afzalliklari.....	6
Abdurazzoq Qo'chqorov. "Leksikologiya" grammatik kompozitsiya tadbirini o'tkazish.....	10
Aziza Husenova. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'qituvchi va o'quvchi ta'lim jarayoni subyekt sifatida.....	14
Adiba Bekchanova. Ona tili darslarida matn bilan ishlashni o'rganish.....	16
Dilrabo Quvvatova, Rahima Sharipova. Rauf Parfi she'riyatida shamol, bulut, yomg'ir, qor ramzlari.....	18
Nodira Xolikova. "Yangi yo'l" jurnali: xotin-qizlar ma'rifati.....	20
Oysha Rajabova. «Xorijiy tillarni o'qitishda axborot texnologiyalarining o'rni».....	23
N. Mirzayeva. Bolalar nashrlarida lisoniy va nolisoiniy vositalarning qo'llanilishi.....	24
Abdullo Xudayqulov. O'zbek tilidagi ayrim anglistsizmlarning dinamikasi xususida.....	26
G. Muxamedjanova, "Yulduzli tunlar" romanining yaratilish tarixi.....	28
Akram Hamdamov Abdulla Oripov fenomeni va adabiy-ijodiy muhit.....	31
Nasiba Yarashova. Growth and development of child speech in modern science research.....	33
Nodira Khatamova. Main characteristics of the theatre of the absurd as an anti-play movement.....	35
Vahobiddin Bozorov. "Sabot ul-ojizin" - ilmiy-ma'rifiy asar.....	36
Farangiz Fayziyeva. "Mahbub ul-qulub" asarida komil inson g'oyasi asosida ilohiy sifatlarining namoyon bo'lishi.....	38
Diana Ruzmetova. Ingliz tilini o'qitishda grammatik interferensiyaning oldini olish tadqiqoti.....	40
Muyassarxon Bahriddinova. O'zbek va nemis yuridik terminlarida ichki va tashqi omillar.....	42
Dilnozaxon Murotova. Muloqotda uzr so'rashning lingvopragmatik tadqiqi.....	43
Alijon Esanov. O'zbek bolalar mavsumiy marosim folklorining o'rganilish tarixi.....	45
Yulduz Hayitova. Surxon adabiy muhitining zamonaviy she'riyatiga bir nazar.....	48
Gulnigor Mavlanova. XIX-asr oxiri XX - asr boshlarida yaratilgan ingliz va o'zbek adabiyotlarida davr ruhiyati.....	52
Shoxista Abdujabborova. Topishmoqlarning lingvopragmatik xususiyatlari.....	54
Muxlisaxon Saydaliyeva. Pretsedent nom va deonimlashish hodisasi.....	56
Nilufar Karimova. Alisher Navoiy devonlaridagi lirik janrlar miqyosida hamd mavzusining yoritilishi.....	59
Gulnigor Xolmurotova. Ona tili ta'limida lug'at bilan ishlash kompetentligini shakllantirish.....	60
Iqboloy Ilasheva, Saidbek Hasanov ilmiy biografiyasi va matnshunoslik faoliyati.....	62
Nilufar Namazova. Ulug' mo'jizalardan biri tarixi.....	63
Almardanova Iroda Shukur Xolmizayev hikoyalarning poetik xususiyatlari.....	65
Nilufar Ataqulova, O'tkir Hoshimovning "ikki eshik orasi" romanida estetik kategoriyalarining badiiy in'ikosi.....	67
Navro'z Madalov. Maqollarda sinonimik munosabatning ifodalanishi.....	69
Abduraufoxon Orifjonov. Munisning hayoti va ijodiga va unga oid manbalar tahlili.....	72
Navro'za Karimova. Jamiyatda muallimning o'rni.....	74
Dilafroz Ismoilova. Ta'lim jarayonida tarbiya xususiyatlari.....	75
Diana Abduramanova. Franz Kafka's revolt and obedience.....	77
Ezoza Hazratkulova, Jamila Djumabaeva. The role and brief history of psycholinguistics and its aspects.....	79
Fazilat Xudayqulova. Kasb tanlashda PIRLS xalqaro baholash dasturining roli.....	81
Komila Turabaeva. Motivation and its role in language acquisition.....	83
Nargiz Artikova. Ilmiy tadqiqot va diagnostika.....	85
Olima Khalilova. Vocabulary is a vital part of language teaching.....	88
Tumaris Kabulova. Moral crisis in American literature of the 20th century.....	90
ИЗ ОПЫТА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ	
Рашид Матенов. Об актуальных задачах методики преподавания русского языка в группах с узбекским языком обучения в вузе.....	92
Рануша Атаева. Пересказ как одна из эффективных форм работы по развитию речи учащихся.....	93
Азиза Балтабаева. Изучение жанра сатиры Кантемира по «Истории русской литературы XVIII века».....	96
ИСПОЛЬЗУЙТЕ ЭТИ МАТЕРИАЛЫ	
Ферузахон Якубова. Современные методы преподавания русского языка студентам технических вузов.....	98
ЯЗЫКОЗНАНИЕ	
Севадра Султанова. Языковое варьирование в процессе деривации и употребление существительных в русском языке с точки зрения лингвопрагматики.....	100
Умида Ёркулова. Вариативность в русском языке.....	103
Лобар Юнусова. О формальном варьировании фразеологических единиц.....	104
Мафтуна Насриддинова. Экспрессивно-стилистические функции иноязычных заимствований.....	105
СОПОСТАВИТЕЛЬНОЕ ЯЗЫКОЗНАНИЕ	
Мактуба Сатторовва. Сопоставительный анализ клишированных единиц с числовым компонентом в русском и узбекском языках.....	108
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ	
Наргиза Тошпулатова, Каххоржон Юлчиев. Моделирование архаического мира в современной сказке.....	110
Жавохир Содиков, Немат Сабиров. Характер и функция природы в рассказах А.П.Чехова.....	112

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining Filologiya bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

Iboralar juda ko'p.
Tilsimini ochmoqqa,
Qaydan topay yo'riq xo'p?
O'qituvchi: Iboralar g'aznasin,
Tinim bilmay ovlagin.
Donishmand bobo, buvin,
Gap xaltasin kovlagin.
Xalq og'zaki ijodin,
Namunasin o'qib bil.
Oqillar so'z gavharin.
Xotirangga payvand qil.

Boshvovchi: "Leksikologiya" mavzusidagi gram-

matik kompozitsiyamiz ham nihoyasiga yetdi. Sizlar bu tadbirdan ilmiy-uslubiy, ma'naviy jihatdan ozuqa olgan bo'lsangiz biz g'oyatda mamnunmiz. Barchangizga tashakkur!

Tadbir yakunida faol o'quvchilar faxriy yorliq va esdalik sovg'alari bilan taqdirlanadilar. O'tkazilgan tadbir o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq qobiliyatlarini o'stirish, so'z va uning nozik qirralarini o'quvchilar qalbiga puxta singdirish, badiiy adabiyotlar, gazeta va jurnallar, oynayi jahon ko'rsatuvlari, radio eshittirishlariga qiziqish va mehr-muhabbatlarini shakllantirishda ham yaxshi samaralar beradi.

Aziza HUSENOVA,

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O'QITUVCHI VA O'QUVCHI TA'LIM JARAYONI SUBYEKTI SIFATIDA

So'nggi yillarda xalq ta'limi tizimi, xususan, umumiy o'rta ta'limning poydevori bo'lgan boshlang'ich ta'lim sohasi yangi bosqichga ko'tarildi. Buning tasdig'i sifatida 2022–2026-yillarda Xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha Milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni qabul qilindi.

Mazkur Farmonga muvofiq maktab o'quvchilarining bilimi va ko'nikmalarini shakllantirish, ularni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash, o'qituvchi kasbi nufuzini va pedagoglarning sifat tarkibini oshirish, darsliklar va o'quv metodik majmualarni zamon talablari asosida takomillashtirish, xalq ta'limi muassasalarining xalqaro standartlarga javob beradigan zamonaviy modellarini barpo etish maqsadida, Rivojlantirish dasturining asosiy yo'nalishlari etib quyidagilar belgilab olindi:

maktab ta'limiga ilg'or xalqaro tajribalar asosida ishlab chiqilgan Milliy o'quv dasturini to'laqonli joriy etish hamda mahalliy va xorijiy mualliflar tomonidan yaratilgan zamonaviy darsliklarni amaliyotga kiritish;

jamiyatda o'qituvchi kasbi nufuzini oshirish, pedagoglar uchun qulay ijtimoiy sharoitlar yaratish va mehnatini munosib rag'batlantirish;

o'qituvchilarning yoshlarga ta'lim va tarbiya berishdagi mas'uliyatini, doimiy kasbiy rivojlanishdagi talabchanligini oshirish;

umumiy o'rta ta'lim muassasalari uchun milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish, ilg'or maktab direktori va namunali o'qituvchi mezonlarini ishlab chiqish hamda ular asosida rahbar va pedagog kadrlar faoliyatini baholab borish;

umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, mazkur yo'nalishda uzluksiz monitoring, baholash va prognozlash mexanizmlarini yo'lga qo'yish, bola ta'lim-tarbiyasida oila, ayniqsa, ota-onaning o'rnini oshirish;

o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish, ularni kasblarga yo'naltirish tizimini takomillashtirish;

aloqida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning xalq ta'limi tizimiga integratsiyasini kuchaytirish hamda inklyuziv ta'lim jarayonlarini jadallashtirish;

umumiy o'rta ta'limda barcha ma'lumot almashinuvi jarayonlarini Xalq ta'limi tizimini boshqarishning yagona dasturiy majmuasi orqali amalga oshirilishini hamda ushbu sohada elektron davlat xizmatlari ko'lamini kengaytirish;

umumiy o'rta ta'lim muassasalarining navbatlilik koeffitsiyentini optimal darajaga yetkazish, zamonaviy modellar bo'yicha maktablarni qurish, rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash hamda zarur jihozlar bilan ta'minlash.

Pedagogik jarayonning mohiyati o'qituvchi hamda o'quvchining birgalikdagi faoliyati mazmunida aks etadi, mazkur jarayonda pedagog o'quvchiga yuzaga kelgan qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. Pedagogik yordamning asosiy mohiyati pedagogik jarayonning tavsifi, uning ma'lum maqsadga yo'naltirilganligi, shuningdek, shaxsni shakllantirish va tarbiyalash borasida hal etiladigan vazifalar bilan ifodalanadi.

Pedagog axborotlarni e'lon qilish, ko'rsatish, eslatish, tushuncha yoki maslahat berish, yo'naltirish, haqqoniylashtirish, kengashish, bartaraf yetish, hamdardlik qilish, ilhomlantirish, qiziqish va hurmatni izhor qilish, talabchanlikni qo'llab-quvvatlash kabi ko'rinishlarda yordam beradi.

Zamonaviy o'qitish texnologiyalari majmuaviy integral (butun, uzviy bog'liq) tizim bo'lib, unda ta'lim maqsadlari asosida bedgilangan ko'nikma va malakalar o'quvchilar tomonidan nazariy bilimlarni o'zlashtirish, ularda muayyan ma'naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalash-

ga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat elementlarining ma'lum tartibga solingan to'plami sifatida aks etadi.

Bu o'rinda ta'lim maqsadlarining belgilanishi (kimga va nima uchun?), mazmunni tanlash va ishlab chiqish (nima?), ta'lim jarayonlarini tashkil qilish (qanday?), ta'lim metod va vositalarining belgilanishi (nimalar yordamida?), shuningdek, o'qituvchilar malaka darajasi (kim?), erishilgan natijalarni baholash metodi (qanday yo'l bilan) inobatga olinishi lozim. Keltirilgan mezonlarning majmuaviy tarzda qo'llanilishi o'quv jarayonining mohiyati va texnologiyasini belgilab beradi. Ta'lim texnologiyasini loyihalash jarayonida pedagogik vazifaning qo'yilishi va uni hal etishga alohida e'tibor berilishi zarur.

Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi jamiyat va davlat uchun har tomonlama rivojlangan, jamiyatga, mehnat faoliyatiga ijtimoiy moslashuvchan, o'z ustida ishlay oladigan shaxsni tarbiyalashdan iborat. Demak, har tomonlama rivojlangan shaxs tarbiyasida pedagoglarning bilim darajasi muhim ahamiyatga ega. Pedagogika fanida psixologik-pedagogik bilim tushunchasi pedagogning ta'lim-tarbiya jarayonida eng yuqori darajada natijaga erishishi, yuqori kasbiy salohiyat, shuningdek, muloqotchanlik va ijobiy fazilatlarga ega bo'lish degan xulosaga kelinadi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, jamiyat va davlat uchun har tomonlama rivojlangan, jamiyatga, mehnat faoliyatiga ijtimoiy moslashuvchan, o'z ustida ishlay oladigan shaxsni tarbiyalashda yangi avlod "Ona tili va o'qish savodxonligi" darslarining roli beqiyosdir. Ushbu darsda avvalgi darsliklardan farqli ravishda o'quvchi ijodiy tafakkurini yuksaltirishning hamda o'qituvchi-o'quvchi hamkorligining quyidagi jihatlari ko'zga tashlanadi:

O'qish fani, asosan, badiiy uslubdagi, mavhum tushunchalarni tashiydigan matnlardan iborat edi. Yangi darslik uchun tanlangan matnlar va she'rlar esa bolaning ijtimoiy hayotga kirishib keta olishida ko'maklashadigan, ham badiiy, ham informativ, ham ilmiy-ommabop uslubdagi matnlardan iborat.

Avvalgi darsliklarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish uchun topshiriqlar ajratilmagan bo'lsa, yangisida bu kompetensiyasini rivojlantirish uchun har bir mavzuga alohida topshiriqlar ishlab chiqilgan. O'qib tushunish kompetensiyasini rivojlantirish uchun ajratilgan topshiriqlar esa, asosan, matnda ochiq ifodalangan ma'lumotlarga, yoki didaktik elementlarga qaratilgan edi. Endi esa darslikda o'qib tushunish kompetensiyasining barcha qismlarini qamrab oladigan savol va topshiriqlar mavjud.

Shu paytgacha ona tilini o'qitishdan maqsad tilning

grammatikasini o'rgatish, til strukturasiga oid qoidalarni yod oldirish edi. Yangi darslikda eng muhim qoidalargina qoldirilgan. Rang-barang tasvirlar va qiziqarli topshiriqlarga ko'proq urg'u berilgan. Ahamiyatli tomoni endi o'qituvchilar uchun "O'qituvchi kitobi", o'quvchilar uchun esa "Mashq daftari" ham ishlab chiqilgan.

Eski darsliklar til strukturasini o'rgatishga qaratilgan. Yangi darsliklarda esa til strukturasidan ko'ra, tilning leksikologik, semantik tomonlariga urg'u berilgan. Ya'ni asosiy e'tibor so'z, uning ma'nolari, o'rindoshlari, qo'llanish o'rinlari, lug'at boyligi kabi tomonlarga qaratilgan.

Amalda bo'lgan darslikdan o'rin olgan matnlarda bola yoshiga mos bo'lishidan ko'ra, didaktik ahamiyatiga urg'u berilgan. Taqdim etilayotgan didaktika esa yoshga mos, qiziqarli mavzulardagi matnlar hamda she'rlarga singdirilgan. Yozuvchilar bilan birgalikda matnlar qayta ishlab chiqilgan.

Darsliklardagi tushunarsiz bo'lishi mumkin bo'lgan so'zlar izohsiz qoldirilgan edi. Yangi darsliklarda bolaning tushunishi uchun qiyin bo'lgan so'zlar darslikning orqa qismida maxsus lug'atga joylashtirilgan. Bundan tashqari ular ustida alohida mashqlar ishlab chiqilgan.

Tayyorlangan darslikda gapdan to yaxlit matn yaratishgacha bo'lgan jarayon tizimli ravishda ishlab chiqilgan. Avval gaplardagi bo'sh o'rinlarni to'ldirishni boshlagan bola ma'lum mavzu doirasida kichik matn yarata olish darajasiga olib chiqiladi. Shuningdek, darslikda o'quvchilarning eng og'riqli muammosi bo'lgan og'zaki javob beriladigan, og'zaki tarzda bajariladigan alohida topshiriqlar ham ishlab chiqilgan. Yodlash uchun berilgan she'rni aytib berishlari uchun alohida vaqt ajratilgan.

Yangi darslikda uyga vazifalar mavjud emas. Nutqiy mavzular asosida izchillikda bir-birini to'ldiradigan, o'zi izlanib topishga qaratilgan nostandart mashq va topshiriqlar ishlab chiqilgan. Ma'lum mavzu doirasida asotsiativ tasavvur darajasidan og'zaki yoki yozma matn yaratish darajasiga olib chiqishga qaratilgan ta'lim mazmuni ishlab chiqilgan. Badiiy matnlar bilan ishlashda muallifning so'z qo'llash mahorati amaliy topshiriqlar orqali ochib berilgan.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, "Ona tili va o'qish savodxonligi" darslarida pedagogik jarayonning mohiyati o'qituvchi hamda o'quvchining birgalikdagi faoliyati mazmunida aks etadi, mazkur jarayonda pedagog bevosita jarayonning boshqaruvchisi bo'libgina qolmay, o'quvchiga yuzaga kelgan qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. O'quvchi esa mazkur jarayon subyekti sifatida mustaqil ravishda qarorlar qabul qila oladi hamda matn qiyin tafakkurini rivojlantirib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi "2022–2026-yillarda Xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha Milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi PF-134-son Farmoni.
2. Azimova I. va boshqalar. 2-sinf Ona tili va o'qish savodxonligi darsligi(1-2-qismlar) T.: Respublika ta'lim markazi, 2021. –240 b.
3. Azimova I. va boshqalar. Ona tili va o'qish savodxonligi 2-sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma – T.: Respublika ta'lim markazi, 2021. –128 b.
4. Khomeriki OG Education, science and culture in the global information space. – M.: Perspective, 2008. – 152 p.
5. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari portal: www.lex.uz
6. <https://yuz.uz/uz/news/maktablarda-ona-tili-va-oqish-savodxonligi-deb-nomlangan-fan-tashkil-etiladi>